

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 7.012:741.9]:[140.8:7.046]

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-1-8>

Ірина БАБІЧ,

orcid.org/0009-0001-4534-083X

*студентка IV курсу факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) sumtykiy@gmail.com*

Ганна БРЯНЦЕВА,

orcid.org/0000-0002-9689-8497

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дизайну
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) bganna33@gmail.com*

ДИЗАЙН АРТБУКУ ДЛЯ АВТОРСЬКОГО ВСЕСВІТУ «АНТОЛОГІЯ РАЮ» НА ФЕНТЕЗІЙНО-РЕЛІГІЙНИХ ЗАСАДАХ

Наприкінці XX – першій чверті XXI століть популярність книжкових видань типу «артбук» стрімко зростає. Особливістю у тому, що артбуки об'єднують у собі ілюстрації та текст, у яких йде переважання саме ілюстративної складової, коли ілюстрація виступає головним інформаційним джерелом, тоді як текст виступає як допоміжний засіб. Етапові безпосереднього опрацювання дизайну авторського артбуку «Антологія Раю» передував етап з дослідження поняття «артбук». Виконані наукові розвідки засвідчили, що наразі дослідження поняття «артбук» і пов'язаним із цим поняттям категоріальним апаратом більшою мірою виконуються у дослідженнях учених з закордонних країн, проте у першій чверті цього століття дослідження цього феномену вже можна знайти також у наукових працях українських дослідників. Така тенденція затверджує актуальність артбуків не як нішевого видання, а вже офіційного поняття. У нашому дослідженні розглянутий дизайн артбуку «Антологія Раю» у релігійному жанрі та жанрі «фентезі». Для їх розуміння були проведені дослідження актуальності жанрів для цього типу видань та причинно-наслідкових зв'язків їх вибору. Жанр фентезі нині є найпоширенішим жанром, на основі якого виконується світобудування авторських світів. На противагу цьому, релігійний жанр є не частим вибором митців за створення авторських всесвітів з різних причин, що впливають з особливостей автора. З цих причин, проєкт «Антологія Раю», про який йдеться у статті, можна класифікувати як дизайн-спробу поєднати поширений і рідко вживаний жанри. У статті також розглянуто такі елементи формування видання, серед них можна виділити дійових осіб, які своєю чергою впливають на формування розділів, особливості візуальної складової, що становить брендування артбуку, а також виокремлено характерні особливості авторської візуальної стилістики, яка додатково впливає на сприйняття фінального продукту.

Ключові слова: артбук, дизайн, всесвіт, розробка, ілюстрація, фентезі, релігія.

Iryna BABICH,

orcid.org/0009-0001-4534-083X

*4th year student at the Faculty of Social Pedagogy and Psychology
Zaporizhia National University
(Zaporizhia, Ukraine) sumtykiy@gmail.com*

Hanna BRIANTSEVA,

orcid.org/0000-0002-9689-8497

*Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Design
Zaporizhia National University
(Zaporizhia, Ukraine) bganna33@gmail.com*

DESIGN OF AN ARTBOOK FOR THE ORIGINAL UNIVERSE OF “HEAVEN’S ANTHOLOGY” ON FANTASY-RELIGIOUS PRINCIPLES

In the late twentieth and first quarter of the twenty-first century, the popularity of artbook publications grew rapidly. The peculiarity is that artbooks combine illustrations and text, with the illustrative component predominating, where

the illustration is the main information source, while the text acts as an auxiliary tool. The stage of direct elaboration of the design of the author's art book "Heaven's Anthology" was preceded by the stage of researching the concept of "artbook". The scientific research has shown that currently the study of the concept of "artbook" and the categorical apparatus associated with this concept is mostly carried out in the research of scholars from foreign countries, but in the first quarter of this century, studies of this phenomenon can also be found in the scientific works of Ukrainian researchers. This trend confirms the relevance of art books not as a niche publication, but as an official concept. Our study examines the design of the art book "Heaven's Anthology" in the religious and fantasy genres. To understand them, we studied the relevance of genres for this type of publication and the cause-and-effect relationships of their choice. The fantasy genre is now the most common genre for the basis of author's worlds that they create. In contrast, the religious genre is not a frequent choice of artists for creating author's universes for various reasons stemming from the author's characteristics. For these reasons, the "Heaven's Anthology" project discussed in the article can be classified as a design attempt to combine common and rarely used genres. The article also examines the following elements of the publication's formation, including the characters who, in turn, influence the formation of chapters, the peculiarities of the visual component that makes up the artbook's branding, and the characteristic features of the author's visual style, which additionally affects the perception of the final product.

Key words: artbook, universe, development, illustration, design, fantasy, religion.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – першій чверті ХХІ століть популярність книжкових видань типу «артбук» стрімко зростає. Це пов'язано передовсім з ідеєю про те, що артбук є потужним синтезом двох видів візуального мистецтва – ілюстрації та тексту. Як засвідчила видавнича практика, артбуки виявилися найдоступнішими медіумами для митців насамперед для презентування широкому загалові авторських всесвітів, адже ілюстрація є візуальною презентацією авторського задуму, тоді як текст є необхідним доповнювальним елементом, який закриває «прогалини», що інакше неможливо доповнити першим, щоб у повній мірі передати ідею митця. І хоч деякі митці пропонують додаткові форми подання у власних артбуках, ці два – ілюстрація і текст – є ключовими для створення наповнення класичного артбуку.

Виконані наукові розвідки засвідчили, що наразі дослідженнями поняття «артбук» і пов'язаним із цим поняттям категоріальним апаратом більшою мірою містяться у дослідженнях учених з закордонних країн, проте у першій чверті дослідження феномену артбуку знаходимо у наукових працях українських дослідників, зокрема, у працях таких науковців, як А. Бідун, Г. Листвак, О. Копецька, К. Загорська, С. Підопригора, М. Скиба. У своїх наукових розвідках дослідники формують поняття артбуку, визначають місце артбуку у нішевих поліграфічних виданнях, пропонують класифікацію сучасних артбуків.

Водночас аналіз наявних наукових розвідок виявив, що серед науковців мало дослідженими залишаються артбуки, вибудова змістової і візуальної складових яких відбувається на засадах релігійного жанру та жанру «фентезі».

Жанр фентезі сьогодні є найпоширенішим жанром, на основі якого виконується світобудування авторських світів. Найпростіше створення фентезійного всесвіту відбувається наступним чином: якщо у зви-

чайний сеттинг (під звичайним розуміється сеттинг сьогодення, де події розгортаються на планеті Земля) додати такі елементи, як чаклунство або паранормальні явища, він автоматично перетворюється на жанр фентезі. Цей приклад розширює дискусію про відсутність обмежень, адже до цього жанру однаково належатимуть як всесвіт, що повністю залежить від магії, так і той, що просто має певні, іноді не важливі для сюжету паранормальні явища. Тому жанр є простим до використання у наративах, у яких автор хоче підвищити цікавість до продукту, додавши риси, нетипові для нашого світу.

Релігійний жанр є, навпаки, нечастим вибором митців за створення всесвітів. Причини криються у самому митцеві: за даними опитування соціологічної групи «Рейтинг», найменша кількість віруючих серед поколінь припадає саме на покоління Z, віком до 35 років (Соціологічна група «Рейтинг», 2022: 24). Ще одна причина полягає у психоемоційних травмах, пов'язаних з релігією. З огляду на це, можна зробити припущення, що молоді митці, створюючи власні всесвіти, або не вірять і тому не думають про релігійні теми під час створення, або свідомо їх уникають задля власного комфорту.

Проект «Антологія Раю», про який йтиметься далі у цій статті, є дизайн-спробою поєднати поширений і рідко вживаний жанри. Це формує необхідність поглибленого розуміння впливу засад таких жанрів, як фентезі, на формування загального всесвіту та його візуально-естетичних характеристик, а також обмежень, характерних для творів, що мають релігійну тему як одну з провідних у роботі. Також, необхідно визначити не лише вплив жанру, а і власне вплив авторського підходу до артбуку «Антологія Раю», що формуватиме його впізнаваність та стиль.

Аналіз досліджень. Вивчаючи дослідження такого поняття, як «артбук», можна виділити кілька важливих робіт у цій галузі.

А. Бідун переважно займається вивченням аспектів книжкового видання, їх категоризацією, застосування і специфіку книжкового контенту. Г. Листвак, починаючи з 2012 року, зосереджується на типології та потенціалі продукту. О. Копецька, разом з К. Загорською займається диференціацією артбуків від інших нішевих видань та його специфікою. С. Підпригора розглядає артбук як літературний твір та його актуальність у світі мистецтва. Їхні наукові праці створюють простір для фундаментального обговорення концепції поняття «артбук» та його особливостей як поліграфічного видання.

Аналіз наукового доробку засвідчив, що відсутнє єдине трактування поняття артбук, одну з причин цього, зокрема, науковці вбачають у тому, що цей тип видання наразі не є сталим. Тому ми сконцентруємося на його загальних характеристиках як друкованого видання. При цьому ми виходимо з того, що артбук – це колекція зображень, зібраних у форматі багатосторінкового видання, які поєднані між собою певним концептом, такими як ідея, тематика, автори або жанр.

Крім того, автори статей зазначають, що артбук, передусім, є нішевим, часто самостійним виданням, яке здатне запропонувати авангардні ідеї, які не часто трапляються у інших типах багатосторінкових видань. Через це артбуки вважаються сучасними та прогресивними.

Особливим типом власне артбуків є комерційні артбуки, які у своїй роботі досліджували С. Мільчевич та Н. Жук. Цей тип артбуку не є оригінальним виданням, а радше збіркою візуальних рішень щодо певного виду медіа, такого як кіно чи відеоігри. Оскільки артбук «Антологія Раю» є частиною розробки авторського всесвіту, який ще перебуває на етапі упорядкування, він є поєднанням як традиційного розуміння артбуку, так і комерційного.

Дослідженнями стосовно жанру фентезі займалися В. Борова, О. Манахов та О. Пидюра. Серед них, В. Борова у своїй статті пропонує спосіб систематизації жанру фентезі та наводить перелік ознак, за якими можна визначити, чи належить той чи інший твір до цього жанру. О. Манахов фокусується на розумінні витоків жанру та його розвитку. О. Пидюра натомість розглядає фентезі крізь призму козацького фентезі та його актуальності у сучасній дискусії. Релігійний (або конфесійний) жанр є переважно лінгвістичним, тому в арт-дискурсі мистецтва мало наукових розвідок, які б детально вивчали цей напрям.

Мета статті – дослідити вплив фентезійних і релігійних засад на розвиток авторського всесвіту і його візуальних складових, передовсім, персонажів й другорядних дійових осіб, а також локацій, і

опрацювати дизайн та ілюстрації для артбуку про авторський всесвіт «Антологія Раю».

Виклад основного матеріалу. Виходячи з аналізу досліджених вище робіт, можна зробити висновок, що артбук – відносно нове поняття, що досі не має чіткої класифікації. Це дає авторам можливість створити унікальні роботи, що будуть автоматично сприйматися як мистецьке надбання. З іншого боку, жанрові особливості, які будуть закладені у артбук, можуть сильно вплинути на такі його ознаки, як кількість сторінок, стиль тексту та матеріалі, з яких він може бути створений.

Сеттінг, покладений в основу артбуку «Антологія Раю», хоча й сфокусований передовсім на головній героїні, але не обмежується її особою. Також опрацьовані інші персонажі, які безпосередньо пов'язані зі модельованим всесвітом. Так, всесвіт артбуку загалом презентований більш, ніж сорока персонажами. За такої кількості дійових осіб була задіяна систематизація як у візуальний, так і у вербальний способи, з метою полегшити сприймання інформації про модельований всесвіт незалежно від того, з яким форматом матиме справу читач артбуку – електронна книжка чи друковане книжкове видання. Для кожного персонажу в рамках сеттінгу опрацьовано принаймні по дві ілюстрації, які утворюють його портфоліо.

Аналізуючи, під які жанри категоризується представлений артбук, ми виділили жанри фентезі та релігійний жанр. У разі, якщо проаналізувати співвідношення фентезійної і релігійної складових артбуку слід зауважити, що попри присутність у артбуку релігійної складової, ключову роль у формуванні сеттінгу – сукупності різнопланових елементів, які однозначно ідентифікують світ, де відбуваються події, відіграє фентезійна складова.

Релігійна складова відіграла роль радше натхнення для твору. Згідно ній у артбуку йдеться про Рай у класичному його розумінні – це місце, куди потрапляє чиста, непорочна душа після смерті. Сюжет артбуку послідовно розгортається у Раю, де мешкає більшість дійових осіб, і який предстає як потаємне місце високо у хмарах, звідки янголи можуть спостерігати за перебігом земних життів. Зв'язок з релігійною тематикою простежується, зокрема, у тому, що для всесвіту було використана ієрархія янголів, характерна для ангелології, хоча й інтерпретована. Ранги організовані в порядку від латинської літери А (ранг політичного устрою країни: королеви, старшини та їхні першочергові підлеглі) до літери Е (звичайні жителі без можливостей використання їхнього магічного потенціалу). У сюжеті не розглядалися особи поза межами цього устрою.

Фентезійна складова артбуку «Антології Раю», на відміну від релігійної, представлена набагато ширше. Починаючи від загального вигляду дійових осіб, які мають людиноподібну форму з пір'ям, рогами, малюнками на тілі (благословення богів, що характеризують підтипи), завершуючи оточенням, де, наприклад, «грунт» Раю вкритий хмарами – замість трави. Також важливо виділити наявність атипічних для нашого всесвіту тварин, представлених акулою Вейва Алтином, який замість плавників має крила.

Додатково, кожен з головних героїв артбуку має чималі пізнання у магії: одна з героїнь, Сонг, є головою Міністерства Вивчення Магії, де магія має статус науки і досліджується на рівні з біологією чи хімією. Магія активується спеціальними провідниками – медіусами, які обирають свого володаря.

Артбук «Антологія Раю», на відміну від загальноприйнятих основ сторітеллінгу та інших артбуків зі схожою тематикою, не фокусується на історії головної героїні, хоч вона є критично важливим елементом вступної частини, розробленої у форматі коміксу. Натомість, головними героями артбуку виступає група персонажів, які пов'язані між собою.

Група налічує вісім персонажів і складається з найвищих політичних діячів цього всесвіту під загальною назвою «янгольські старшини». До цієї групи входять такі діячі: Голд, Спарк, Вейв, Глайд, Райм, Сонг, Флейм, а також їхній головний секретар – Інк.

Окрім всесвіту, який у творі розкривається завдяки персонажам, деякі персонажі зачіпають соціальні теми, актуальні для реального всесвіту, зокрема життя та акомодация людей з особливими можливостями. Спарк є репрезентацією людей з мутизмом – психологічного стану, при якому людина не здатна вербально реагувати на зовнішні чинники. У артбуці описані етапи її життя, за яких вона зазнавала булінгу через цю свою особливість. Натомість Глайд є репрезентацією фізичних обмежень, адже пережила ампутацію ніг внаслідок аварії. Візуальна складова у синтезі з вербальною на відповідних розгортах розкриває вплив цієї травми на подальшу мотивацію та плани у житті Спарк.

Розуміючи загальну концепцію твору, тепер ми можемо перейти до опису створення та наповнення конкретного видання.

Оскільки першочерговим завданням було надати читачеві контекст стосовно всесвіту, про який йде мова у артбуці, у вступному розділі присутня інформація на кшталт: короткий опис сет-

тінгу, історія становлення управлінського органу Раю та його центру – Чіф-Сіті, а також додаткова інформація про секретарів, яка знайомить читача з головними героями перед власне їхньою появою. Ці розгортки розміщені у ритмічному порядку, де вони чергуються з частинами коміксу. Комікс має єдину, нерозривну сюжетну лінію та дизайн його візуальної складової побудований у класичному вигляді.

Окрім вступного, артбук має вісім самостійних розділів. Відлік починається з нульової глави, головним героєм якої є Інк. У наступних главах номер глави відповідає позиції старшини, починаючи з Голд. У кожному розділі присутній «стартовий» розгорт з повноцінною ілюстрацією персонажа і коротким текстом: «розділ», номер розділу та ім'я персонажа.

У артбуках такого типу, які мають кілька дійових осіб, потрібно дотримуватись балансу контенту, розробленого для кожного персонажа. Для можливості повного та рівномірного розкриття усіх персонажів в артбуку «Антологія Раю» розгортки організовані у послідовності, як розкрито нижче.

1. «Розгорт-привітання», у якому представляється дизайн персонажа, колірні палітра та основна інформація про його ім'я, походження, стать та характер.

2. Розгорт із історією персонажа, який містить ілюстрацію, яка безпосередньо пов'язана з текстом;

3. Розгорт із ілюстрацією персонажа у повний зріст з різних ракурсів, що дозволяє у деталях розглянути їхній дизайн;

4. Розгорт з думками головного героя розділу про інших, що розкриває динаміку взаємин і стосунків персонажів між собою, а також з додатковими персонажами, які утворюють їхнє оточення;

5. Розгорт, який розкриває хронологічну послідовність етапів розробки дизайну персонажа. Головним героєм цього розвороту виступає маскот автора артбуку – Міні-Мін, яка надає додаткову інформацію про думки чи почуття автора під час певної стадії розробки.

Після загального викладу розділів наявний сегмент з додатковою інформацією про персонажів, такою як порівняння зросту персонажей, додаткові ілюстрації присвячені подіям (наприклад, ілюстрація, приурочена Гелловіну у 2024 році), додаткові розробки дизайну оточення, а також словник термінів, присутніх у артбуку.

Візуальна ідентичність артбука характерно виражена використанням чотирьох основних кольорів: кремове-білого (#F1E3D8), сіро-блакит-

ного (#6A657C), темно-фіолетового (#2E2331) та пшеничного, який імітує колір золота (#EBC78). Ці кольори присутні у всіх дизайнах персонажів, що дозволяє класифікувати їх як один з поєднувальних елементів. Перші три кольори емоційно нейтральні, що дозволяє вільно оперувати ними у будь-якому дизайні. До кожного персонажа додаються два додаткові кольори, що репрезентують персонажа.

Білий колір, який домінує у дизайнах старшин, утворює «чистий», янгольський вигляд для групи. У порівнянні, Інк виглядає «інакше», що відокремлює її від групи і служить додатковим методом вже візуального сторітеллінгу.

Важливим у бренді артбуку є авторська стилістика. Вона є суміжною між семі-реалізмом і класичною аніме-стилізацією. Характеризується як візуально стримана, але користується популярністю у читачів завдяки тому, що оперує чималою кількістю деталей. У всіх ілюстраціях застосовується виважено підібрана палітра кольорів та їх відтінків для досягнення об'ємності, контрастності, відчуття барвистості та ефекту об'єму.

Динамічність розворотів з ілюстраціями досягається завдяки композиційному прийому нахилу головного об'єкту роботи. У кінематографі, цей прийом застосовується для ефекту дивності, відчуття, коли щось «не так». Перекладаючи це у візуальний сторітеллінг, автор намагається передати читачеві артбуку, що з цим всесвітом щось не так, всі герої – або у відчаї, або перебувають у великому смутку через власні травми.

Ілюстрації розроблялися у двох програмах: Clip Studio Paint EX та Adobe Photoshop, попередньо виділяючи місце для текстових блоків. Для початку була ретельно підібрана концепція для кожної ілюстрації з персонажем як центровим

елементом, розроблені першочергові начерки, спираючись на мудборд та настрій, який було прагнуто передати. Важливо було не розташовувати персонажів по центру ілюстрації для запобігання «зажовування» головного елемента місцем скріплення. Після цього ілюстрації були перенесені на визначений формат, 3402 на 2480 пікселів (28 на 21 сантиметри), що складає цілий розворот. Такий метод оформлення полегшує майбутнє укладання артбуку, що виконується у програмі Adobe InDesign.

Висновки. Під час розробки артбуку «Антологія Раю» було проаналізовано категоріальний апарат для «артбуку», а також було досліджено психологію вибору жанрів сучасними митцями для авторських всесвітів, зокрема, з'ясовано, що фентезі є поширеним жанром завдяки його необмеженості класифікації, тоді як релігійний є не частим вибором для творців через власні упередження або травматичні події, пов'язані з релігією. На підставі виконаних наукових розвідок був опрацьований дизайн, цифрові ілюстрації та концепт-арт для артбуку для авторського всесвіту «Антологія Раю», зокрема, для восьми головних персонажів, серед яких є особи з обмеженими властивостями; дизайн додаткових персонажів, таких як шість дотичних до старшин секретарів, локації, такі як присадибна частина Чіф-Сіті, офіси старшин та їх часті місця перебування, яскравим прикладом яких є інтер'єр церкви Раю, комікс-розгортки, додаткові дизайни одягу персонажів для ілюстрацій та дизайн зброї, якою користуються головні герої. У сукупності артбук налічує понад 100 сторінок. Ознайомитись з електронною версією артбуку можна за покликанням: https://drive.google.com/file/d/1UujyryafWFO5Two5_46AQNG18t-OgUMW/view?usp=sharing.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бідун А. В. Типологічна специфіка артбуку як особливого виду книжкового контенту. Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. Будапешт : 2019. Вип. 32, Т. 7. С. 58–63.
2. Борова В. Д. Жанрові особливості творів фентезі (на матеріалах романів Урсули Ле Гуїн). Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: Збірник студентських наукових робіт. Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка. 2022. Вип. 15. С. 25–29.
3. Копецька О. Артбук як різновид нішевих видань. Наукові записки Інституту журналістики. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2014. Т. 55. С. 66–69.
4. Листвак. Г. Б. Книга художника: термінологічні труднощі. Діалог. Вип. 15. Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. 2012. С. 156–164
5. Логвіненко Н. Фентезі як вид фантастичної прози. Українська література в загальноосвітній школі. Київ : Інститут педагогіки Нац. акад. пед. наук України, 2014. № 5. С. 38–40.
6. Мільчевич С.І., Жук Н.Б. Комерційний артбук: виокремлення терміну та стилістичні особливості продукту. Молодий вчений. Херсон : Гельветика, 2020. Вип. 80 № 4. С. 533–538.
7. Підпригора С. В. Артбук у просторі літератури: художні особливості. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 10. С. 44–46.
8. Шосте загальнонаціональне опитування: адаптація українців до умов війни. Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ua_032022_v__press.pdf (Дата звернення: 09.05.2025)

REFERENCES

1. Bidun A. V. (2019) Typologichna spetsyfika artbuku yak osoblyvoho vydu knyzhkovoho kontentu. [Typological specificity of the art book as a special type of book content] Journal of Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. Rózsadomb Contact Kft, VII, 32, I. 58–63. [in Ukrainian]
2. Borova V. D. (2022) Zhanrovi osoblyvosti tvoriv fentezi (na materialakh romaniv Ursuly Le Huin). [Genre features of fantasy works (based on the novels of Ursula Le Guin)] Suchasni filolohichni doslidzhennia ta navchannia inozemnoi movy v konteksti mizhkulturnoi komunikatsii: Zbirnyk studentskykh naukovykh robit – Modern philological research and foreign language teaching in the context of intercultural communication: Collection of student scientific works. Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. 15. 25–29. [in Ukrainian]
3. Kopetska O. (2014) Artbuk yak riznovyd nishevyykh vydan. [Artbook as a type of niche publications.] Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky – Scientific notes of the Institute of Journalism. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. 55. 66–69. [in Ukrainian]
4. Lystvak. H. B. (2012) Knyha khudozhnyka: terminolohichni trudnoshchi. [Artist's book: terminological difficulties] Dialoh – Dialogue. Odeskyy natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova. 15. 156–164 [in Ukrainian]
5. Lohvinenko N. (2014) Fentezi yak vyd fantastychnoi prozy. [Fantasy as a type of fantastic prose.] Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli – Ukrainian school in public schools. Instytut pedahohiky Nats. akad. ped. nauk Ukrainy, 5. 38–40. [in Ukrainian]
6. Milchevych S. I., Zhuk N. B. (2020) Komertsiiyny artbuk: vyokremlennia terminu ta stylistychni osoblyvosti produktu. [Commercial artbook: distinguishing the term and stylistic features of the product.] Molodyi vchenyi – Young scientist. Helvetica, 80, 533–538. [in Ukrainian]
7. Pidopryhora S. V. (2018) Artbuk u prostori literatury: khudozhni osoblyvosti. [Artbook in the space of literature: artistic features] Naukovyi chasopys NPU im. Drahomanova – Scientific journal of the Dragomanov National Polytechnic University. NPU im. M. P. Drahomanova, 10. 44–46. [in Ukrainian]
8. Shoste zahalnonatsionalne opytuvannia: adaptatsiia ukraintsiiv do umov viiny. Sotsiolohichna hrupa «Reitynh» [Sixth national survey: adaptation of Ukrainians to the conditions of war. Sociological group "Reitynh"] URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ua_032022_v__press.pdf [in Ukrainian]